Paulina Jabłońska
email: pajablonska@wsb-nlu.edu.pl
ORCID: 0000-0002-5514-3215
Wyższa Szkoła Biznesu – National Louis University

Międzynarodowe i hybrydowe trybunały karne w ochronie praw człowieka: integracja orzecznictwa karnego z roszczeniami reparacyjnymi – perspektywa współczesna z uwzględnieniem implikacji dla Polski

International and Hybrid Criminal Tribunals in the Protection of Human Rights: Integrating Criminal Jurisprudence with Reparations Claims – A Contemporary Perspective with Implications for Poland

DOI: 10.66935/978-83-65926-17-3.11

© 2025 Paulina Jabłońska
Praca opublikowana na licencji Creative Commons Uznanie autorstwa – Na tych samych warunkach 4.0 Międzynarodowe (CC BY-SA 4.0).
Treść licencji dostępna jest pod adresem: https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/deed.pl

Cytuj jako: Jabłońska, P. (2025). Międzynarodowe i hybrydowe trybunały karne w ochronie praw człowieka: integracja orzecznictwa karnego z roszczeniami reparacyjnymi – perspektywa współczesna z uwzględnieniem implikacji dla Polski. W: J. Lizak, M. W. Sidor (red.), *Nowe wyzwania w naukach społecznych i technicznych: podejście interdyscyplinarne* (T. 2). (s. 187-199). Wydawnictwo WSB-NLU.

Streszczenie: W dobie nasilających się konfliktów zbrojnych i napięć geopolitycznych międzynarodowe oraz hybrydowe trybunały karne odgrywają kluczową rolę w ochronie praw człowieka i realizacji zasady indywidualnej odpowiedzialności za zbrodnie międzynarodowe. Artykuł analizuje ich ewolucję – od Trybunałów Norymberskiego i Tokijskiego, przez trybunały ad hoc (ICTY, ICTR) oraz hybrydowe (SCSL, ECCC), po stały Międzynarodowy Trybunał Karny (ICC). Uwzględnia kluczowe wydarzenia z lat 2025-2026, w tym przyjęcie nowej Strategii MTK na lata 2026-2029, sankcje USA wobec Trybunału oraz wycofanie Węgier ze Statutu Rzymskiego. Szczególny nacisk położono na integrację orzecznictwa karnego z mechanizmami reparacyjnymi. Orzeczenia trybunałów mogą stanowić istotne podstawy faktyczne i dowodowe dla roszczeń reparacyjnych, co ma bezpośrednie znaczenie dla polskich inicjatyw restytucyjnych – zwłaszcza działań europosła Arkadiusza Mularczyka na rzecz reparacji wojennych od Niemiec. Analiza wskazuje na potencjał wykorzystania orzecznictwa trybunałów karnych w postępowaniach reparacyjnych oraz na potrzebę pogłębionej debaty nad ich rolą w sprawiedliwości okresu przejściowego.

Abstract: In an era of escalating armed conflicts and geopolitical tensions, international and hybrid criminal tribunals play a pivotal role in protecting human rights and enforcing individual criminal responsibility for international crimes. The article traces their evolution—from the Nuremberg and Tokyo Tribunals, through ad hoc tribunals (ICTY, ICTR) and hybrid courts (SCSL, ECCC), to the permanent International Criminal Court (ICC). It incorporates key developments from 2025–2026, including the adoption of the ICC's new Strategic Plan for 2026–2029, U.S. sanctions on the Court, and Hungary's withdrawal from the Rome Statute. Particular emphasis is placed on integrating criminal jurisprudence with reparative mechanisms. Tribunal judgments can provide important factual and evidentiary grounds for reparations claims, with direct relevance to Polish restitution initiatives—most notably MEP Arkadiusz Mularczyk's efforts to secure war reparations from Germany. The analysis highlights the potential of using such case law in reparations proceedings and calls for deeper discussion of the tribunals' role within transitional justice.

Słowa kluczowe: międzynarodowe prawo karne, Międzynarodowy Trybunał Karny, trybunały hybrydowe, reparacje wojenne, sprawiedliwość okresu przejściowego, reparacje od Niemiec

Keywords: international criminal law, International Criminal Court, hybrid tribunals, war reparations, transitional justice, reparations from Germany

Wprowadzenie

Współczesny świat zmaga się z globalnymi konfliktami zbrojnymi, masowymi naruszeniami praw człowieka i rosnącymi napięciami geopolitycznymi. W tej rzeczywistości międzynarodowe i hybrydowe trybunały karne odgrywają kluczową rolę. Zapewniają indywidualną odpowiedzialność za najcięższe zbrodnie oraz skuteczną ochronę podstawowych praw człowieka.

Prawa człowieka cechuje uniwersalność i inherentny charakter. Wynikają bezpośrednio z przyrodzonej godności osoby ludzkiej, co nadaje im rangę najwyższych norm (Jabłońska, 2023; Motyka, 2004). Ta godność stanowi źródło wolności i praw – w tym wolności sumienia i religii w wymiarze wewnętrznym oraz zewnętrznym (Jabłońska, 2023).

Historia ochrony tych praw sięga starożytności. Rozwijała się przez antyczne kodeksy, średniowieczne ograniczenia władzy absolutnej, aż po kluczowe akty współczesne: Kartę Narodów Zjednoczonych (1945), Powszechną Deklarację Praw Człowieka (1948, art. 18), Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych (1966, art. 18) oraz Europejską Konwencję Praw Człowieka (1950, art. 9) (Dziadzio, 2011; Jabłońska, 2024).

Niniejszy artykuł analizuje ewolucję, strukturę i praktykę tych trybunałów – od procesów norymberskiego i tokijskiego, przez instytucje ad hoc (ICTY, ICTR) i hybrydowe (SCSL, ECCC), po stały Międzynarodowy Trybunał Karny (ICC). Uwzględnia najnowsze wydarzenia z lat 2025-2026, w tym nową Strategię ICC na lata 2026-2029.

Szczególny nacisk położono na mechanizmy reparacyjne. Orzecznictwo trybunałów (np. Norymberga, ICTY/ICTR, ICC – Statut Rzymski, art. 7 i 75) nie tylko ustala odpo-

wiedzialność karną. Dostarcza także solidnych podstaw dowodowych dla roszczeń odszkodowawczych – również w przypadkach prześladowań na tle religijnym (Jabłońska, 2024).

Tekst bada, w jaki sposób ustalenia faktyczne i prawne z orzecznictwa tych trybunałów mogą służyć jako materiał dowodowy w postępowaniach reparacyjnych. Ten aspekt pozostaje stosunkowo niedoceniony w polskim piśmiennictwie prawniczym. Ma jednak istotne znaczenie dla dyskusji o reparacjach wojennych, zwłaszcza w kontekście polskich inicjatyw dyplomatycznych wobec Niemiec. Praca korzysta z metody dogmatyczno-prawnej. Wykorzystuje też podejście historyczne i porównawcze. Uwzględnia najważniejsze wydarzenia międzynarodowe z lat 2025-2026.

Polska już w latach 60. XX wieku odegrała kluczową rolę. Inicjowała prace nad Konwencją o niestosowaniu przedawnienia wobec zbrodni wojennych i zbrodni przeciwko ludzkości, przyjętą przez Zgromadzenie Ogólne ONZ 26 listopada 1968 r. Motywacją była m.in. systematyczna odmowa RFN ekstradycji osób podejrzanych o zbrodnie nazistowskie (United Nations, 1968). Ten precedens podkreśla długofalową konsekwencję polskich działań na rzecz rozliczania zbrodni międzynarodowych – także w wymiarze reparacyjnym.

Definicja i charakter praw człowieka

Prawa człowieka to uniwersalne normy publicznoprawne, wywodzące się z prawa naturalnego. Chronią przyrodzoną godność ludzką przed arbitralną władzą (Koba i Wacławczyk, 2009; Piechowiak, 1999). Przysługują każdej osobie niezależnie od narodowości, płci, wyznania czy statusu społecznego.

Karel Vašák zaproponował klasyczny podział na trzy generacje praw człowieka (Vašák, 1979). Pierwsza obejmuje prawa cywilne i polityczne (życie, wolność osobista, wolność sumienia i religii, rzetelny proces). Druga – prawa ekonomiczne, socjalne i kulturalne (praca, edukacja, opieka zdrowotna). Trzecia – prawa solidarnościowe (samostanowienie narodów, pokój, czyste środowisko, rozwój). Ten schemat pozostaje podstawowym narzędziem analizy w prawie międzynarodowym.

Historia ochrony praw człowieka

Ochrona praw człowieka ma długą tradycję – od idei godności w starożytności, przez Magna Carta Libertatum (1215), aż po nowożytne katalogi praw indywidualnych. Przełomem były Karta Praw Stanu Wirginia (1776), Konstytucja USA z Bill of Rights oraz Deklaracja Praw Człowieka i Obywatela (1789).

Po II wojnie światowej, w reakcji na Holokaust i masowe zbrodnie, przyjęto Powszechną Deklarację Praw Człowieka (1948) – moralny i symboliczny fundament współczesnego systemu (Wajs i Witkowski, 2008). W Europie system wzmocniła Europejska Konwencja Praw Człowieka (1950), tworząc skuteczny mechanizm skarg indywidualnych do ETPCz (Moeckli i in., 2014).

Ten rozwój pokazuje stopniowe przejście od idei filozoficznych i deklaracji moralnych do wiążących norm międzynarodowych i regionalnych. Stanowi solidną podstawę dla współczesnego prawa międzynarodowego praw człowieka i prawa karnego międzynarodowego.

Interdyscyplinarny charakter i mechanizmy ochrony

System ochrony praw człowieka integruje różne perspektywy: filozoficzną (godność osoby – Kant), prawną (wiążące normy) oraz społeczną (praktyczna realizacja) (Piechowiak, 1999; Moeckli i in., 2014).

Na poziomie globalnym system opiera się na Karcie NZ i Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka. Rada Praw Człowieka może wszczynać postępowania w przypadkach poważnych naruszeń (rezolucje 1235 z 1967 i 1503 z 1970). W wymiarze regionalnym działają uzupełniające mechanizmy: Europejska Konwencja Praw Człowieka, Amerykańska Konwencja Praw Człowieka (1969) i Afrykańska Karta Praw Człowieka i Ludów (1981).

Rok 2025 przyniósł kluczowe orzeczenia ETPCz w sprawie tortur i przymusowych zaginięć. Sprawy dotyczyły konfliktów hybrydowych. Trybunał wskazał na pilną potrzebę wzmocnienia ochrony poszkodowanych (Human Rights Watch, 2025).

Geneza i źródła międzynarodowego prawa karnego

Międzynarodowe prawo karne (MPK) penalizuje najcięższe zbrodnie o charakterze międzynarodowym: ludobójstwo, zbrodnie przeciwko ludzkości, zbrodnie wojenne oraz zbrodnię agresji. Jego zasadniczym celem jest ochrona praw człowieka poprzez pociągnięcie do odpowiedzialności indywidualnych sprawców (Warylewski, 2017).

Początki sięgają XIX wieku – wówczas powstały pierwsze traktaty humanitarne, m.in. Konwencja genewska z 1864 roku dotycząca ochrony rannych i chorych. Decydujący impuls dały jednak procesy po I wojnie światowej (Traktat wersalski 1919, art. 227-230) oraz zwłaszcza po II wojnie światowej – procesy norymberskie i tokijskie.

Źródła MPK tworzą przede wszystkim traktaty (Konwencje haskie 1899 i 1907), międzynarodowe zwyczaje, ogólne zasady prawa oraz orzecznictwo sądów międzynarodowych. Kluczowe znaczenie mają art. 38 Statutu Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości oraz art. 53 i 64 Konwencji wiedeńskiej o prawie traktatów z 1969 roku (Królikowski, 2011).

Kluczowe zasady międzynarodowego prawa karnego

Wśród podstawowych zasad prawa karnego międzynarodowego wyróżnia się:

- *nullum crimen sine lege* oraz zakaz retroaktywności prawa,
- indywidualną odpowiedzialność karną (z wyłączeniem obrony opartej na rozkazach przełożonego przy zbrodniach oczywistych),
- Zasadę komplementarności (pierwszeństwo państwa w ściganiu),
- Jurysdykcję uniwersalną (karanie niezależnie od terytorium czynu) (Budyn-Kulik, 2017).

W praktyce zasady te równoważą ochronę oskarżonych przed arbitralnością z zapewnieniem ofiarom realnego dostępu do sprawiedliwości.

Współczesne wyzwania wiążą się z hybrydowymi konfliktami zbrojnymi oraz cyberprzestępczością o charakterze międzynarodowym. 8 lipca 2025 roku Międzynarodowy Trybunał Karny wydał nakazy aresztowania dla dwóch najwyższych przywódców talibskich – Haibatullah Akhundzada i Abdul Hakim Haqqani. Zarzut dotyczy zbrodni przeciwko ludzkości w postaci prześladowań na tle płciowym w Afganistanie. Jednocześnie Trybunał kontynuuje postępowania w sprawie Palestyny. To wzmacnia praktyczne znaczenie uniwersalnej jurysdykcji mimo oporu niektórych państw (International Criminal Court, 2025; Human Rights Watch, 2025a).

Międzynarodowe trybunały wojskowe: Norymberga i Tokio – precedensy i krytyka

Międzynarodowy Trybunał Wojskowy w Norymberdze, działający w latach 1945-1946 na mocy Porozumienia londyńskiego z 1945 roku, osądził 24 czołowych nazistowskich przywódców. Postawiono im zarzuty zbrodni przeciwko pokojowi, zbrodni wojennych oraz zbrodni przeciwko ludzkości. Wśród nich znalazły się masowe zbrodnie Holokaustu i nieludzkie eksperymenty medyczne na więźniach obozów koncentracyjnych (Axelrod i Phillips, 2000).

Trybunał stanowczo odrzucił dwie klasyczne linie obrony: doktrynę „aktu państwowego" (act of state) oraz posłuszeństwo wobec rozkazów przełożonych (superior orders). W ten sposób ustanowił fundamentalny precedens – zasadę indywidualnej odpowiedzialności karnej za zbrodnie międzynarodowe, niezależnie od pełnionej funkcji państwowej.

Analogiczny charakter miał Międzynarodowy Trybunał Wojskowy dla Dalekiego Wschodu w Tokio (1946–1948). Osądził on japońskich przywódców wojskowych i politycznych za zbrodnie wojenne i przeciwko ludzkości. Wśród najcięższych zarzutów znalazły się masakra w Nankinie (1937), okrutne eksperymenty biologiczne i chemiczne prowadzone przez Jednostkę 731 oraz system przymusowej prostytucji wojskowej zwany „kobietami komfortu" (Gold, 2004).

Oba trybunały spotkały się z poważną krytyką. Najczęściej zarzucano im selektywność sprawiedliwości – zwycięzcy osądzali wyłącznie pokonanych – oraz retroaktywność prawa, czyli stosowanie norm, które nie istniały w formie skodyfikowanej w chwili popełnienia czynów. Mimo tych zastrzeżeń dorobek Norymbergii i Tokio pozostaje fundamentem współczesnego międzynarodowego prawa karnego.

Ustalenia Norymbergii pozostają do dziś cytowane w dyskusjach reparacyjnych, w tym w polskich i greckich inicjatywach wobec Niemiec – czego przykładem była wspólna polsko-grecka fotograficzna wystawa i wysłuchanie publiczne w Parlamencie Europejskim pt. „Dziedzictwo wojny – straty Polski i Grecji. Droga do pamięci i sprawiedliwości", zorganizowane 1 lipca 2025 r. (Euronews, 2025).

Międzynarodowe trybunały karne ad hoc: ICTY, ICTR i IRMCT – lekcje z konfliktów etnicznych

Międzynarodowy Trybunał Karny dla byłej Jugosławii (ICTY) został utworzony rezolucją Rady Bezpieczeństwa ONZ nr 827 z 1993 roku. Jego zadaniem było ściganie osób odpowiedzialnych za najcięższe zbrodnie popełnione na terytorium byłej Jugosławii w latach 1991-1995. Wśród nich szczególne miejsce zajmuje ludobójstwo w Srebrenicy (lipiec 1995). Trybunał wydał dożywotnie wyroki m.in. na Ratko Mladića (2017) oraz Radovana Karadžića (2016), potwierdzając ich bezpośrednią odpowiedzialność za te zbrodnie (Mieszkowska, 2007).

Z kolei Międzynarodowy Trybunał Karny dla Rwandy (ICTR), powołany rezolucją nr 955 z 1994 roku, skupił się na ludobójstwie z 1994 roku. Przełomowe znaczenie miało orzeczenie w sprawie Jean-Paula Akayesu (1998). Trybunał uznał wówczas, że systematyczne gwałty i akty przemocy seksualnej mogą stanowić narzędzie ludobójstwa. Decyzja ta wzmocniła międzynarodową ochronę kobiet w konfliktach zbrojnych (Reginia-Zacharski, 2012).

Po zakończeniu działalności obu trybunałów ad hoc ich pozostałe funkcje przejął Międzynarodowy Mechanizm Rezydualny ds. Trybunałów Karnych (IRMCT), utworzony w 2010 roku. Mechanizm zarządza archiwami, rozpatruje wnioski o rewizję wyroków oraz zapewnia ciągłą ochronę świadków i ofiar. W lipcu 2025 roku IRMCT opublikował swój Trzynasty roczny raport (za okres 1 lipca 2024 – 30 czerwca 2025). Dokument podkreśla kluczową rolę mechanizmu w budowaniu trwałego pokoju po konfliktach, ochronie praw ofiar oraz efektywnym wypełnianiu funkcji residualnych (IRMCT, 2025; IRMCT, 2025a).

Trybunały ad hoc – mimo ograniczonego zakresu czasowego i terytorialnego – dostarczyły bezcennych lekcji. Pokazały, że szybka i zdecydowana reakcja społeczności międzynarodowej może przerwać spiralę bezkarności w konfliktach etnicznych i przyczynić się do pojednania po wojnie.

Trybunały hybrydowe: Model mieszany i przykłady efektywności

Trybunały hybrydowe stanowią innowacyjny model sprawiedliwości międzynarodowej. Łączą elementy krajowe – takich jak lokalni sędziowie, prokuratorzy i zastosowanie prawa wewnętrznego – z komponentami międzynarodowymi, w tym standardami ONZ, międzynarodowymi sędziami oraz zasadami uczciwego procesu. Dzięki temu promują poczucie lokalnej własności nad postępowaniami oraz zwiększają ich legitymizację w oczach społeczeństw poszkodowanych (Matyasik i Domagała, 2012).

Jednym z najbardziej udanych przykładów jest Specjalny Sąd dla Sierra Leone (SCSL), utworzony w 2002 roku. Trybunał ten osądził sprawców licznych zbrodni przeciwko ludzkości popełnionych w trakcie krwawego konfliktu w Sierra Leone w latach 1991-2002. Szczegółową

analizę charakteru i skali tych zbrodni, w tym systematycznych naruszeń prawa humanitarnego i praw człowieka, przedstawiła Grabowska (2013). Trybunał ten osądził m.in. byłego prezydenta Liberii Charlesa Taylora, skazując go w 2012 roku na 50 lat więzienia. Zarzuty obejmowały zbrodnie wojenne i przeciwko ludzkości, w tym rekrutację dzieci-żołnierzy oraz finansowanie konfliktu poprzez nielegalny handel „krwawymi diamentami". Wyrok ten stał się symbolem skutecznego ścigania wysokich rangą sprawców w Afryce Zachodniej.

Kolejnym kluczowym przypadkiem są Nadzwyczajne Izby Sądów Kambodży (ECCC), powołane w 2003 roku. Skazały one liderów reżimu Czerwonych Khmerów za ludobójstwo i zbrodnie przeciwko ludzkości popełnione w latach 1975-1979. Wśród skazanych znaleźli się Nuon Chea i Khieu Samphan – obaj otrzymali dożywocie w 2018 roku. Postępowania ECCC dostarczyły ważnych lekcji na temat łączenia sprawiedliwości karnej z procesami pojednania narodowego po masowych zbrodniach.

Inne godne uwagi przykłady to Specjalne Panele Sędziów ds. Poważnych Zbrodni w Timorze Wschodnim (2000-2005), które zajęły się zbrodniami popełnionymi podczas okupacji indonezyjskiej oraz Specjalny Trybunał dla Libanu (STL, 2009), skoncentrowany na śledztwie i procesie w sprawie zamachu bombowego na premiera Rafika Haririego w 2005 roku.

Mimo niewątpliwych sukcesów, trybunały hybrydowe borykają się z wyzwaniami. Najczęściej wymienia się wśród nich chroniczne opóźnienia proceduralne, bardzo wysokie koszty oraz trudności w egzekwowaniu wyroków. Jednak ich największą wartością pozostaje wzmocnienie krajowych systemów wymiaru sprawiedliwości. Poprzez transfer wiedzy, szkolenia i budowanie zdolności instytucjonalnych przyczyniają się one do trwałej ochrony praw człowieka na poziomie lokalnym, co czyni je cennym narzędziem w zwalczaniu bezkarności.

Międzynarodowy Trybunał Karny (ICC): Struktura, jurysdykcja, praktyka i aktualne wyzwania

Międzynarodowy Trybunał Karny został ustanowiony Statutem Rzymskim przyjętym w 1998 roku, który wszedł w życie w lipcu 2002 roku. Trybunał ma jurysdykcję nad czterema kategoriami najcięższych zbrodni. Są to:

- ludobójstwo (art. 6),
- zbrodnie przeciwko ludzkości (art. 7 – m.in. morderstwa, deportacje, tortury, prześladowania),
- zbrodnie wojenne (art. 8),
- zbrodnia agresji (art. 8 bis – od 2018 roku).

Struktura ICC jest złożona i wieloczynnikowa. Obejmuje cztery izby orzekające: Wstępną (weryfikacja wniosków o nakazy aresztowania i zarzuty), Procesową, Odwoławczą oraz – w ograniczonym zakresie – Prezydium. Niezależny Urząd Prokuratora prowadzi śledztwa i wnosi oskarżenia. Rejestr odpowiada za administrację i wsparcie ofiar, natomiast Zgromadzenie Państw-Stron sprawuje nadzór polityczny i budżetowy. Kluczową

zasadą funkcjonowania jest komplementarność – ICC działa jedynie wtedy, gdy państwo nie jest w stanie lub nie chce ścigać sprawców samodzielnie (art. 17) (Milik, 2012).

Orzecznictwo Trybunału zawiera wiele przełomowych spraw. Najważniejsze z nich kładą nacisk na ochronę poszkodowanych. Wśród nich wyróżniają się wyroki skazujące: Thomasa Lubangę Dyilo (2012) za rekrutację dzieci-żołnierzy w Demokratycznej Republice Konga, Bosco Ntagandę (2019) za zbrodnie wojenne, w tym gwałty jako broń wojenną, oraz Dominica Ongwena (2021) za masowe zbrodnie w Ugandzie. Te orzeczenia wzmocniły międzynarodowe standardy odpowiedzialności za przemoc seksualną i rekrutację nieletnich.

W latach 2025-2026 ICC stoi przed poważnymi wyzwaniami politycznymi i instytucjonalnymi. 8 grudnia 2025 roku USA rozszerzyły sankcje na urzędników i sędziów ICC (modyfikacja Executive Order 14203). Human Rights Watch uznało to za zagrożenie dla sprawiedliwości międzynarodowej. Tego samego dnia Trybunał opublikował strategię na lata 2026-2029, skupiającą się na odporności instytucji, roli ofiar i zagrożeniach hybrydowych.

Orzecznictwo trybunałów karnych jako podstawa roszczeń reparacyjnych – możliwości i ograniczenia

Orzeczenia międzynarodowych i hybrydowych trybunałów karnych dostarczają precyzyjnych ustaleń faktycznych i prawnych. Można je wykorzystać w postępowaniach reparacyjnych. Kluczową rolę odgrywa tu zasada komplementarności (art. 17 Statutu Rzymskiego). Gwarantuje ona pierwszeństwo krajowym systemom karnym, lecz nie blokuje równoległych roszczeń cywilnych ani odszkodowawczych. Analogicznie zasada ne bis in idem (art. 20) chroni jedynie przed podwójnym karaniem karnym. Nie stoi więc na przeszkodzie odrębnym postępowaniom reparacyjnym (United Nations, 1998 art. 17 i 20). W rezultacie wyroki trybunałów stają się solidnym materiałem dowodowym w sprawach o zadośćuczynienie, co pozostaje stosunkowo niedoceniane w polskim piśmiennictwie.

Najlepszym przykładem jest sprawa Srebrenicy (Mothers of Srebrenica). Wyroki ICTY w sprawach Krsticia, Karadžicia i Mladića zostały bezpośrednio przyjęte jako ustalenia faktów przez holenderskie sądy cywilne. Dotyczyło to procesów rodzin ofiar przeciwko państwu holenderskiemu. W 2019 roku Sąd Najwyższy Niderlandów uznał odpowiedzialność Holandii za 10% szkody i nakazał wypłatę odszkodowań. W 2023 roku rozpoczęto wypłaty odszkodowań rodzinom – łącznie ok. 8,7 miliona euro w początkowej fazie (Supreme Court of the Netherlands, 2019; Mustafić, 2025).

Podobny mechanizm działa w praktyce Międzynarodowego Trybunału Karnego. W sprawie Thomasa Lubangi Dyilo Trybunał po raz pierwszy orzekł reparacje zbiorowe. Dotyczyły one ofiar rekrutacji dzieci-żołnierzy w Demokratycznej Republice Konga. Trust Fund for Victims nadal realizuje programy rehabilitacyjne, edukacyjne i symboliczne. Obejmują one tysiące poszkodowanych. Finansowane są zarówno z majątku skazanego, jak i z dobrowolnych wpłat państw (ICC, 2015; Trust Fund for Victims, 2021).

W polskim kontekście ustalenia z procesów norymberskich oraz późniejszych trybunałów ad hoc mogą wzmacniać roszczenia wobec Niemiec. Raport parlamentarny z 2022 r., przygotowany przy udziale Arkadiusza Mularczyka, szacuje straty Polski na ponad 6 bilionów złotych (ok. 1,3 biliona euro). Obejmuje on zarówno szkody materialne, jak i niematerialne (Raport o stratach poniesionych przez Polskę w wyniku agresji i okupacji niemieckiej w czasie II wojny światowej 1939-1945, 2022).

Możliwości są więc realne, ale istnieją też ograniczenia. Standard dowodowy w procesie karnym (poza uzasadnioną wątpliwością) jest wyższy niż w cywilnym (przewaga prawdopodobieństwa). Nie wszystkie ustalenia faktyczne da się automatycznie przenieść. Ponadto immunitet jurysdykcyjny państwa i wcześniejsze porozumienia reparacyjne (układy z 1953 i 1990 roku) stanowią poważną barierę w roszczeniach międzypaństwowych. Sukces zależy więc nie tylko od materiału dowodowego z trybunałów, lecz także od woli politycznej i dyplomatycznej stron.

Mimo tych ograniczeń integracja orzecznictwa karnego z mechanizmami reparacyjnymi pozostaje ważnym narzędziem pełniejszej sprawiedliwości okresu przejściowego (transitional justice).

Podsumowanie

Międzynarodowe i hybrydowe trybunały karne przeszły długą drogę. Od reaktywnych instytucji po II wojnie światowej stały się dziś aktywnymi narzędziami zapewnienia praw człowieka i przeciwdziałania bezkarności. Procesy norymberskie i tokijskie wprowadziły zasadę indywidualnej odpowiedzialności. Trybunały ad hoc (ICTY, ICTR) oraz hybrydowe (SCSL, ECCC) pokazały, jak sprawiedliwość może wspierać pojednanie po konfliktach etnicznych. Międzynarodowy Trybunał Karny przyniósł stałą strukturę, zasadę komplementarności i jurysdykcję nad najcięższymi zbrodniami.

W latach 2025-2026 instytucje te stanęły przed poważnymi wyzwaniami politycznymi. Stany Zjednoczone nałożyły sankcje na urzędników i sędziów ICC. Węgry wycofały się ze Statutu Rzymskiego – notyfikacja z czerwca 2025, skuteczna od czerwca 2026. Te kroki osłabiają uniwersalność systemu i multilateralizm.

W tej sytuacji kluczowe jest wzmocnienie współpracy międzynarodowej. Państwa-sygnatariusze powinny chronić niezależność trybunałów, zapewniać pełne finansowanie i solidarność. Tylko wtedy ofiary będą miały realny dostęp do sprawiedliwości.

Artykuł proponuje nowe spojrzenie: ścisłe powiązanie orzecznictwa karnego z mechanizmami reparacyjnymi. Ustalenia faktograficzne z trybunałów (od Norymbergii po ICC) mogą służyć jako mocne dowody w postępowaniach cywilnych o odszkodowania. To szczególnie ważne dla narodów dotkniętych masowymi zbrodniami – takich jak Polska. Kampania europosła Arkadiusza Mularczyka obejmuje m.in. apele do Kongresu USA i wystawy w Parlamencie Europejskim. Według raportu z 2022 roku straty Polski wynoszą ok. 1,3 biliona euro (ponad 6,22 bilionów złotych). To najlepiej ilustruje sens powiązania orzecznictwa karnego z reparacjami (Raport o stratach poniesionych

przez Polskę w wyniku agresji i okupacji niemieckiej w czasie II wojny światowej 1939-1945, 2022).

Podobny mechanizm może wspierać ofiary w Ukrainie, Palestynie i innych konfliktach. Integracja wymiaru karnego z reparacyjnym prowadzi do pełniejszej sprawiedliwości okresu przejściowego (transitional justice). Nie chodzi tylko o karę sprawców, lecz o realne zadośćuczynienie ofiarom, odbudowę godności i zapobieganie nowym zbrodniom.

Możliwe kierunki działań dla Polski (de lege ferenda)

1. Systematyczne włączanie orzecznictwa trybunałów karnych (Norymberga, ICTY, ICC) do argumentacji prawnej i dyplomatycznej w sprawie reparacji wojennych od Niemiec.
2. Utworzenie międzyresortowego zespołu eksperckiego (MSZ, MS, IPN, naukowcy) do analizy, w jaki sposób konkretne ustalenia faktyczne z wyroków międzynarodowych mogą być wykorzystane w postępowaniach cywilnych i międzypaństwowych.
3. Rozważenie zgłoszenia – na forum Zgromadzenia Państw-Stron ICC – propozycji wzmocnienia roli Trust Fund for Victims lub stworzenia dedykowanego mechanizmu reparacyjnego opartego na orzeczeniach Trybunału.
4. Pogłębienie współpracy z Ukrainą w zakresie gromadzenia i wymiany materiału dowodowego na potrzeby postępowań ICC, z uwzględnieniem przyszłych roszczeń reparacyjnych.
5. Kontynuowanie i rozwijanie inicjatyw edukacyjno-dyplomatycznych w Parlamencie Europejskim (wystawy, wysłuchania publiczne) jako skutecznego sposobu budowania międzynarodowego zrozumienia i poparcia.

Tylko konsekwentna solidarność międzynarodowa pozwoli utrzymać system, w którym najcięższe zbrodnie nie pozostają bezkarne, a ofiary otrzymują sprawiedliwość i realne zadośćuczynienie.

Bibliografia

Axelrod, A., Phillips, C. (2000). *Władcy, tyrani, dyktatorzy. Leksykon*. Politeja, Świat Książki.

Budyn-Kulik, M. (2017). Zasady międzynarodowego prawa karnego. W M. Mozgawa (Red.), *Prawo karne materialne. Część ogólna* (s. 33-48). Wolters Kluwer.

Dziadzio, A. (2011). *Powszechna historia prawa*. Wydawnictwo Naukowe PWN.

Euronews. (2025, 1 lipca). Exhibition on Nazi atrocities in EU Parliament as Greek and Polish MEPs demand reparations. https://www.euronews.com/my-europe/2025/07/01/exhibition-on-nazi-atrocities-in-eu-parliament-as-greek-and-polish-meps-demand-reparations

Gold, H. (2004). *Jednostka 731. Okrutne eksperymenty w japońskich laboratoriach wojskowych. Relacje świadków*. Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.

Grabowska, K. A. (2013). Zbrodnie przeciwko ludzkości na tle konfliktu w Sierra Leone. *Polski Rocznik Praw Człowieka i Prawa Humanitarnego*, (4), 159-178.

Human Rights Watch. (2025). *International Criminal Court: Justice at Risk.* https://www.hrw.org/news/2025/12/01/international-criminal-court-justice-at-risk

Human Rights Watch. (2025). *World Report 2025*. https://www.hrw.org/world-report/2025

Human Rights Watch. (2025a). Afghanistan: ICC Issues Arrest Warrants for Senior Taliban Leaders. https://www.hrw.org/news/2025/07/08/afghanistan-icc-issues-arrest-warrants-senior-taliban-leaders

ICC. (2015). *Order on Reparations in the Case of The Prosecutor v. Thomas Lubanga Dyilo*, ICC-01/04-01/06-3129.

International Criminal Court. (2025, 8 lipca). Situation in Afghanistan: ICC Pre-Trial Chamber II issues arrest warrants for Haibatullah Akhundzada and Abdul Hakim Haqqani. https://www.icc-cpi.int/news/situation-afghanistan-icc-pre-trial-chamber-ii-issues-arrest-warrants-haibatullah-akhundzada

International Criminal Court. (2025, 8 grudnia). *Strategic Plan 2026-2029*. https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/2025-12/251208-ICC-Strategic-Plan-2026-2029-eng.pdf

International Residual Mechanism for Criminal Tribunals. (2025, 29 lipca). *Thirteenth annual report of the International Residual Mechanism for Criminal Tribunals.* https://irmct.org/sites/default/files/documents/Annual%20Report%20-%20ENG.pdf

International Residual Mechanism for Criminal Tribunals. (2025a, maj). Progress report. https://irmct.org/sites/default/files/documents/S_2025_309-EN.pdf

Jabłońska, P. (2023). *Dziecko jako podmiot wolności religijnej*. Wydawnictwo Naukowe UKSW.

Jabłońska, P. (2024). Wolność sumienia i wyznania w aktach prawa międzynarodowego oraz europejskiego. W P. Jabłońska, P. Szuppe (Red.), *Wokół koncepcji wolności religijnej* (t. 4, s. 199-204). Wydawnictwo Naukowe UKSW.

Koba, L., Wacławczyk, W. (Red.). (2009). *Prawa człowieka. Wybrane zagadnienia i problemy.* Wolters Kluwer Polska – Oficyna.

Królikowski, M. (2011). *Odpowiedzialność karna jednostki za sprawstwo zbrodni międzynarodowej.* Wydawnictwo Sejmowe.

Matyasik, M., Domagała, P. (2012). *Międzynarodowe trybunały karne oraz inne instrumenty sprawiedliwości tranzytywnej*. Difin.

Mieszkowska, I. (2007), Konflikty bałkańskie końca XX wieku. Sposoby ich rozwiązywania przez społeczność międzynarodową. *Zeszyty Naukowe Zakładu Europeistyki Wyższej Szkoły Informatyki i Zarządzania w Rzeszowie*, (3), 1-26. https://www.pbc.rzeszow.pl/dlibra/publication/4662/edition/4290/content?ref=desc

Milik, P. (2012). *Komplementarność jurysdykcji Międzynarodowego Trybunału Karnego i trybunałów hybrydowych*. Dom Wydawniczy Elipsa.

Moeckli, D., Shah, S., Sivakumaran, S. (Red.). (2014). *International human rights law* (2nd ed.). Oxford University Press.

Motyka, K. (2004). *Prawa człowieka*. Oficyna Wydawnicza VERBA.

Mustafić, A., Wentholt, N. (2024). Finding the Truth but Ending the Conversation? How Dutch Civil Court Cases on the Srebrenica Genocide Shaped the Space for Reparation. W O. Spijkers, J, Fraser, E. Giakoumakis (Red.) *Netherlands Yearbook of International Law 2022*. (s. 351-352). Springer. https://doi.org/10.1007/978-94-6265-627-7_13

Piechowiak, M. (1999). *Filozofia praw człowieka*. Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego.

Raport o stratach poniesionych przez Polskę w wyniku agresji i okupacji niemieckiej w czasie II wojny światowej 1939-1945. (2022). A. Mularczyk, (Red.). Parlamentarny Zespół ds. Oszacowania Wysokości Odszkodowań Należnych Polsce od Niemiec. Warszawa: https://www.gov.pl/web/re/raport

Reginia-Zacharski, J. (2012). *Rwanda. Wojna i ludobójstwo*. Wydawnictwo Naukowe PWN.

Supreme Court of the Netherlands. (2019). *Stichting Mothers of Srebrenica and Others v. The State of the Netherlands*, ECLI:NL:HR:2019:1284.

Trust Fund for Victims. (2021). *First Update Report on the Implementation of Reparations for Former Child Soldiers and Victims of the Lubanga Case*. ICC.

United Nations. (1968). *Convention on the non-applicability of statutory limitations to war crimes and crimes against humanity* (Resolution 2391 (XXIII)). United Nations Treaty Series, 754, 73. https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%20754/volume-754-I-10823-English.pdf

United Nations. (1998). *Rome Statute of the International Criminal Court*. Adopted July 17, 1998. United Nations Treaty Series, 2187, 3. https://treaties.un.org/doc/treaties/1998/07/19980717%2006-33%20pm/english.pdf

Wajs, H., Witkowski, R. (Red.). (2008). *Pomniki praw człowieka w historii* (T. I). Biuro Rzecznika Praw Obywatelskich.

Warylewski, J. (2017). *Prawo karne*. Wolters Kluwer.

Vašák, K. (1979). For the third generation of human rights: The rights of solidarity. *Revue des droits de l'homme,* 12, 29-32.

Nota o autorze

Paulina Jabłońska – doktor nauk społecznych w dyscyplinie nauki prawne, magister licencjonowany (licencjat) prawa kanonicznego, pedagog. Wykładowczyni Wyższej Szkoły Biznesu – National Louis University w Nowym Sączu oraz Wyższej Szkoły Kształcenia Zawodowego we Wrocławiu. Prowadzi kancelarię prawa kanonicznego specjalizującą się w sprawach stwierdzenia nieważności małżeństwa. Członkini International Consortium for Law and Religion Studies (ICLARS), Stowarzyszenia Kanonistów Polskich oraz Towarzystwa Naukowego Franciszka Salezego. Organizatorka i prelegentka konferencji naukowych, koordynatorka projektów badawczych. Autorka sześciu monografii oraz licznych artykułów naukowych w języku polskim i angielskim. W obszarze badawczym i praktycznym koncentruje się na prawie kanonicznym, wolności religijnej oraz prawie świeckim.